

В средата на юли, когато слънцето грееше и нямаше ковид тревоги, да отидат до изборните секции си направиха труда едва малко над 40% от имащите право на глас. Обясненията за това бяха свързани с отпускарския период, с разочарованието от редовните избори през април, както и с въвеждането на изцяло машинно гласуване.

На първия вот през годината, когато се гласуваше и с хартиени бюлетини, а очакванията за промяна бяха най-високи, семплата активност от 50% беше обяснявана със страховете в пика на ковид вълна. Сега, когато страната отново е в тежка епидемична ситуация, пак ще се гласува само с машини и след още един провал да бъде съставено редовно правителство социологическите проучвания прогнозироват най-високата изборна активност за годината - до 60 на сто.

Причините за нея също могат да са повече от една, но със сигурност са свързани и с избора на президент. Въпреки пренебрежителното отношение към правомощията му на „книжен тигър“ сред институциите на властта, изглежда, че много хора свързват очакванията си с неговата фигура. Историата на този пост през изминалите 30 години показва, че и без да разпределя милиардите от бюджета и да влияе реално на законодателния процес, президентската институция разполага с немалко лостове да наклонява политическите везни в една или в друга посока.

Сега например можем само да си представяме как биха се развили събитията, ако през 1992 г. покойният вече Желю Желев, първият демократично избран „син“ президент, не беше посякъл на прословутите „Боянски ливади“ първото демократично правителство след промените. За да бъде заменено от сарайски модел - „експертен“ кабинет с мандата на ДПС и шарено гласуване в парламента, заедно с легитимиране на мутренските групировки като част от елита.

Иронично реципрочен въпрос е как би изглеждала политическата ситуация днес след протестите срещу управлението на ГЕРБ-ДПС под мотото „Мутри въвн!“, ако изборите през 2016 г. бяха спечелени не от „червения“ Румен Радев, а от Цецка Цачева, изпратена в битката от превзелия дясното

//ПРЕЗИДЕНТСКИЯТ ПОСТ

Книжният тигър, който може да захване властта

И без да разпределя милиардите от бюджета и да влияе реално на законодателния процес, президентската институция разполага с лостове, с които да наклонява политическите везни в една или в друга посока

Автор

Румяна Червенкова | rumiana.chervenкова@capital.bg

политическо пространство Бойко Борисов.

Всеки може да направи справка кой от петимата президенти досега какви хора е пращал в Конституционния съд и как е подписвал указите за главните прокурори. Прецедентът в това отношение отново е на Радев с връщането на избора на Иван Гешев на Висшия съдебен съвет и мотивите да го направи.

Служебните правителства са друг важен инструмент на президентската институция. Те са резултат от политическа криза, довела до предсрочни избори, и могат реално да променят курса на страната. След бурните

протести по време на Виденовата зима през 1997 г. Петър Стоянов не връчи мандата на БСП, която имаше мнозинство в парламента, а назначеното от него служебно правителство въведе валутния борд и внесе кандидатурата на страната в НАТО. През тази година служебният кабинет на Радев сложи трудна за преодоляване бариера пред връщането на модела на ГЕРБ - ДПС. Не случайно в предизборни кампании бившият премиер и лидер на ГЕРБ почти пренебрегва другите си политически опоненти и е превърнал президента в основна мишена на атаките си.

⊖ През изминалите 30 години президентите много пъти са имали ключова политическа роля | снимка Юлия Лазарова

К | ПРОГНОЗИТЕ НА АГЕНЦИИТЕ ЗА ПРЕЗИДЕНТСКИЯ ВОТ

% от твърдо заявили, че ще гласуват

	"Екзакта"	"Галъп"	"Маркет Линкс"	"Тренг"
Румен Радев	48	476	46.7	46.8
Анастас Герджиков	271	251	25.6	24.4
Мустафа Карагайъ	75	85	10.3	9.9
Лозан Панов	7	57	7.7	6.4
Избирателна активност	n.g.	571	58	53

Главна роля при политическа фрагментация

„В страните, в които има президент с ограничени правомощия, той може да изпълнява ролята на буфер, който да възпира прекомерната концентрация на власт в ръцете на премиера. Такава беше ситуацията между Радев и Борисов. Неефективността на опозицията в лицето на БСП в 44-ото НС натовари Радев с допълнителни политически функции и го превърна в основна опозиция на ГЕРБ. Подобно пряко ангажиране във всекидневната политика не е характерно за президентската институция и изигра важна роля за дестабилизацията на кабинета „Борисов-3“. Както стана очевидно през последната година, ролята на президента е централна при политически кризи. Липсата на редовна власт води до временно прехвърляне на отговорността за държавното управление в неговите ръце и в тези периоди той става най-овластената фигура в политическата ни система“, коментира пред „Капитал“ политологът Калоян Велчев. Според него не толкова липсата на правомощия, колкото политическата практика и дългогодишните стабилни мнозинства в парламента са наложили разбирането, че от президента нищо не зависи. И обратно - колкото по-фрагментиран е парламента, толкова по-силна става фигурата на президента. И при трайната тенденция на фрагментация, която се очерта в поредната избори през тази година, може да се очаква това да продължи.

„Президентът Радев успя в най-голяма степен да капитализира летните протести от 2020 г. Наложил се един траен дискурс, който представя недоволството на гражданите от летните протести като сблъсък между Радев и Борисов. Подобни интерпретации според мен са дълбоко неверни - редно е да напомним, че една критична

маса протестиращи всъщност далеч не бяха поддръжници на Радев и надали щяха да останат по площадите, ако президентът се бе ангажирал по-активно с протестите“, посочи политологът.

Ружа Смиллова, доктор по политология в СУ „Св. Климент Охридски“, също е на мнение, че при политическа криза конституционният ни модел дава силни правомощия на президента. „Много спорно е обаче дали в настоящия момент - когато към политическата криза се добави и пандемична, с размерите на национална катастрофа - президентът печели нещо от това, че цялата политическа власт е съсредоточена в него и в назначен от него служебен кабинет. Изборите в края на седмицата, макар и с предизвестен край (ако не на първи, на втори тур), де факто му връзват ръцете за необходими, но непопулярни мерки. Негативите от неадекватното управление на ковид кризата няма как да не засегнат авторитета на настоящия президент“, каза тя пред „Капитал“. И също прогнозира, че предвид несигурността дали ще бъде сформирано трайно мнозинство в следващия парламент, което да излъчи правителство, вероятно президентът ще продължи да играе ключова роля в управлението на страната. „Това ще бъде така и в обозримо бъдеще, доколкото фрагментацията в парламента няма вероятност да намалее“, смята Смиллова.

Не случайно в трите преизборни кампании Бойко Борисов и ГЕРБ насочиха атаките си основно срещу настоящия президент.

Не безразборно обединение, а единство около принципи

По начина, по който приключва първият мандат на Румен Радев, вероятно ще промени и друго наложено във времето виждане за основната роля на президента - като обединител, както често се интерпретира конституционния текст, че „олицетворява единството на нацията“. В държавите с правов ред това единство е заключено в нормите на самата конституция и всяко „обединение“ отвъд тях би било престъпване на този ред.

„Президентът не може да стои безучастен при един остър конфликт, в който няма как да събереш двете противоположности, както беше през юли 2020 г. Политическият конфликт винаги има някакъв залог. Тук не е въпрос за сдобряване на страни, а за единение около някакъв принцип. Президентът може да каже: да, единение около принципите на правовата държава, неизползването на прокуратурата за натиск и шантаж на политически противници и негодни бизнесмени. Но единение около калинки, около инхаус поръчки и такива неща не става. Президентът е политическа фигура, това прекалено много хора го забравят. И ако една политическа фигура стои безучастна в момент на криза, тя става за посмешище“, коментира пред „Капитал“ политологът Антоний Тодоров, преподавател в Нов български университет.

От тази гледна точка залогът в предстоящия вот за държавен глава е свързан в голяма степен и с изхода от протичащия вече цяла година опит за политическа промяна в страната. А очакваната най-висока активност на предстоящите избори показва и разбирането в обществото за реалното значение на президентската институция.

Колкото до изразяваните от коментатори опасения, че политическата криза може да се изроди в тежнени за промяна на конституционния ред в посока президентска република, такава вероятност поне засега няма. Тази предизборна тема ще угасне още на другия ден след вота за парламент - нито една от формациите, които ще влязат в него, не подкрепя подобно развитие. А при перспективата Румен Радев да бъде преизбран (виж таблицата) - още по-малко. Тези, които в друг случай биха разиграли и такъв сценарий, ще го замразят за следващите пет години.

По темата работи и Деян Димитров